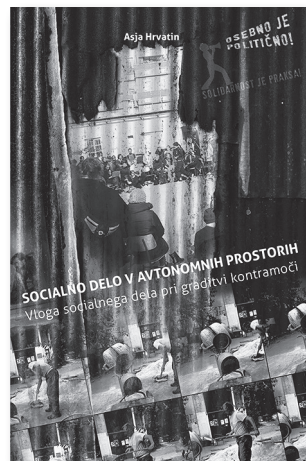

Asja Hrvatin (2016)

Socialno delo v avtonomnih prostorih: vloga socialnega dela pri graditvi kontramoci

Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, 163 str.,
ISBN 978-961-6569-61-3

Knjiga je predvsem izvrstno izhodišče za ponovni – sicer nujno permanentni – premislek o socialnem delu. O vseh vidikih, razsežnostih socialnega dela v danih zgodovinskih, torej družbenopolitičnih okoliščinah. Zgodovinski kontekst je znan: po razmeroma – vsaj tako se je zdelo – stabilnem, mirnem, ustaljenem obdobju gospodarskega razvoja, utrjevanja Evropske unije in Slovenije v njej, vsaj deklarirano utemeljene na spoštovanju človekovih pravic, vladavini prava in konceptih socialne države, je leta 2008 izbruhnila finančna kriza, ki je imela gospodarske in politične razsežnosti in s tem posledice, tudi vnovničen vzpon (neo)liberalizma.

Hkrati se je zgodila ponesrečena »arabska pomlad«, ki je – iz našega zornega kota – sprožila val beguncev, ki je leta 2015 dosegel takrat že ne več tako samozadovoljno Evropsko unijo, v njej pa Slovenijo, bolj ali manj utrujeno od posledic gospodarske in spremljevalne politične krize. Oba omenjena velika procesa, ki sta se v zadnjih letih zlivala v eno, ob tem v Evropi že desetletja naraščajoča islamofobija, ki se je na koncu prepletla z begunsko krizo, vse to je vzpostavilo ustrezne razmere tudi za razmah iskanja na videz preprostih, v osnovi pa zgrešenih in neučinkovitih rešitev, ki jim po navadi rečemo populizem. Populizem, ki si pomaga z demagogijo in se napaja iz negotovosti, v katero je bil v zadnjih letih pahnjen dobršen del prebivalcev tudi v Sloveniji.

Ob izbruhu gospodarske krize v Sloveniji leta 2009 smo bili priče tudi za Slovenijo nekoliko specifičnim ideološkim in demagoškim političnim spopadom, ki so še bolj otežili iskanje ustreznih rešitev, tako na politični kot na gospodarski in »socialni« ravni, se pravi na ravni socialnega dela. Nesposobnost in nepripravljenost uveljavljenih, formalnih političnih struktur za reševanje krize je razprla prostor za različna družbena ali državljanska gibanja. Eno od vidnejših je bilo t. i. occupy (prim. www.occupy.com) ali »Okupirajmo«, ki je po svoje odmevalo tudi v Sloveniji, tukaj z imeni 15o oziroma Boj za. Dobršen del tistega dogajanja, povezanega s socialnim delom v Sloveniji, je opisan in dokumentiran v več besedilih in nekaj knjigah.

V okviru tistega dogajanja se je razvil pojem »direktno socialno delo« (prim. Flaker@boj za 2012). Pojavila se je skupina Vstajniške socialne delavke. Ena od najbolj dejavnih udeleženk tistih dogajanj je bila Asja Hrvatin, študentka Fakultete

za socialno delo. Študij na fakulteti je uspešno končala z zagovorom diplomske naloge, ki jo je potem preoblikovala v knjigo z naslovom Socialno delo v avtonomnih prostorih: vloga socialnega dela pri graditvi kontramoci. Knjiga odpira in obuja razpravo o več vidikih, omenjenih v uvodu, hkrati pa nadaljuje, natančneje, radikalizira vsebine iz knjige Vita Vlakerja *Direktno socialno delo* (ibid.).

Najprej se znova izpostavlja vprašanje razmerja med družbenimi gibanji ali aktivizmom in socialnim delom. S tem tudi vprašanje, ali, koliko in kako je socialno delo politično. Družbena gibanja uvrščamo med posredne vire socialnega dela. Hkrati so družbena gibanja stalno navzoč del, vidik vsakokratnega družbenega konteksta, v katerem deluje socialno delo. Iz tega zornega kota lahko socialno delo razume družbena gibanja kot glas (potencialnega) uporabnika. Družbena gibanja nikakor niso enopomenska, še manj homogena. Drugače rečeno: v družbenih gibanjih se izražajo različne vrednote, različna (politična) prepričanja, svetovni nazori, razlage stvarnosti in podobno. V Sloveniji imamo veliko raznovrstnih družbenih gibanj in iniciativ, ki si med seboj tudi vrednostno (ideološko) popolnoma nasprotujejo, tudi v zvezi z vprašanji socialnega dela. Spomnimo se civilnih gibanj in polemik ob sprejemanju družinskega zakonika, ko so bili vpleteni tudi socialni delavci na obeh straneh.

Avtorica je aktivna v družbenih gibanjih, ki imajo eno od domovanj v Socialnem centru Rog (<http://tovarna.org>). V knjigi predstavlja nekatere dejavnosti v omenjenem avtonomnem prostoru. Predvsem se opira na socialno delo in razmišlja o možnostih uporabe socialnega dela v omenjenem kontekstu.

Zamisel o avtonomnih prostorih in njihova konceptualizacija sta se v zgodovini družbenih gibanj spreminjala. Iz šestdesetih let 20. stoletja se spomnimo t. i. komun, ki so bile večinoma povezane s t. i. hipi subkulturo (ali kontrakulturo), v sedemdesetih letih pa so se razmahnile zasedbe zapuščenih prostorov, t. i. skvoti. Nekatere od teh dejavnosti so bile kratkotrajne, iz nekaterih pa so se razvile zelo obstojne tvorbe. Recimo Freetown Christiania ali Fristaden Christiania v delu Christianshavn v Københavnu in Metelkova mesto v Ljubljani (<http://www.metelkovamesto.org>).

Od sobote, 25. marca 2006, deluje v zapuščeni tovarni Rog v Ljubljani omenjeni avtonomni prostor Socialni center Rog, katerega dejavnosti, cilje, namene, dileme in vprašanja opisuje tudi avtorica v knjigi. O avtonomnih prostorih pravi (Hrvatini 2016: 22–23):

Avtonomni prostori uveljavljajo prakse, ki nasprotujejo oblasti in njenim mehanizmom izkoriščanja, zato jih prepoznavam kot oblike ustvarjanja kontramoci. Prakse, ki potekajo znotraj avtonomnih prostorov, upoštevajo politična načela in skušajo v sedanosti udejanjati svet, za kakršnega se bojujejo, torej tudi samorganizirano socialno delo upošteva, kakšni naj bi bili vzajemna pomoč in medsebojna skrb brez države in oblastnih razmerij.

V prvih dveh desetletjih razmeroma mirnega razvoja samostojne Slovenije, ko se je poskušala stabilizirati socialna država, temelječa na vladavini prava, se je sočasno do podrobnosti razvila sodobna doktrina socialnega dela, temelječa na sistemsko ekološkem in socialno konstruktivističnem modelu socialnega dela. Po drugi strani se nam je v tistem času, med letoma 1990 in 2008, zdelo, da pristopov reformističnega in radikalnega modela socialnega dela v Sloveniji ne zasledimo veliko in da ti pristopi morebiti niti niso potrebni. Omenjena

sodobna doktrina socialnega dela je izhajala iz predpostavke, da vsebuje vse vidike družbenega, torej upošteva tako osebni kot družbeni vidik, da upošteva mikro-, mezo- in makroraven družboslovne analize, da torej izhaja iz holističnega, vseobsegajočega pristopa. Mogoče nekoliko manj opazno pa se je – ne zgolj hkrati z neoliberalističnimi pogledi – tudi v Sloveniji obujal tradicionalni, konservativni model socialnega dela.

Avtorica se je tukaj jasno oprla na načela radikalnega socialnega dela: »Navdih sem črpala iz prispevka Lavaletta (2013), ki opisuje zgodovinsko spregledane in zamolčane (neformalne) prakse radikalnega socialnega dela« (Hrvatini 2016: 24–25). Teorijo je črpala iz različnih perspektiv: feministične, anarhistične, tradicije radikalnega socialnega dela. Vendar opozarja (*ibid.*: 90):

Do tradicije radikalnega socialnega dela sem kritična z vidika avantgardne pozicije, ki jo izročilo pripisuje socialnim delavkam kot organizatorkam zatiranih. Vsakršne avantgardne pozicije vedno (četudi subtilno ali nenamerno) pripisujejo nekaterim večje sposobnosti, ki naj bi jim dajale legitimnost, da popeljejo preostale v boljšo prihodnost. To podvaja neenakosti v razmerjih moči: nekatere vodijo, druge sledijo; nekatere odločajo, druge se z odločitvami strinjajo, ker zaupajo večjim sposobnostim avantgarde; nekatere so zatirane, druge pa lahko svojo privilegirano pozicijo uporabijo, da razsvetlijo preostale.

V tem se kaže kritika marksistične teze o delavskem razredu kot avantgardi, ki je tukaj parafrazirana v predpostavki o socialnih delavkah kot avantgardi. Na tem mestu ni časa in prostora za analizo odnosa marksizma do socialnega dela. Po drugi strani v omenjenem navedku prepoznavamo spoznanja in torej temelje delovanja gibanja Occupy, ki je, kot pravi avtorica, »zahtevalo resnično (horizontalno) demokracijo« (*ibid.*: 10) in se, glede na negativne izkušnje iz zgodovine na marksizmu temelječih in drugih sorodnih družbenih gibanj, odpovedalo in nasprotovalo kakršnikoli hierarhični organiziranosti gibanja. Še posebej je nasprotovalo temu, da bi imelo (pa čeprav izvoljene) voditelje ali kogarkoli, ki bi govoril v imenu gibanja. To je sicer pozneje povzročalo nerešljive in nerešene težave organiziranosti in nasploh obstojnejšemu delovanju gibanja, tudi slovenskim pojavnim oblikam, od 15o do poznejših Vstajnikov, a analiza teh vidikov presega okvirje tega prispevka. V tem kontekstu ne preseneča, da avtorica navaja (*ibid.*: 26):

V pomoč mi bo predvsem tradicija anarhistične misli, ki vidi priložnosti v samoorganizaciji brez državne (in vseh drugih) oblasti, pa tudi prepričanje, da ključno mesto zatiranja (in torej tudi ključno mesto organiziranja odpora) ni delovno mesto, temveč da se je treba organizirati razpršeno, *tam, kjer smo*.

Zanimivo, da, čeprav pogosto uporablja izraz »neposredno«, nikoli ne uporabi besedne zveze oziroma pojma »neposredna demokracija«. Piše pa o »resnični demokraciji« (*ibid.*: 10), »direktni demokraciji« (*ibid.*: 21) in »demokraciji direktne akcije« (*ibid.*: 96). Ob tem omenimo še en poudarek, ki kaže, da se nesporno opira na tradicijo anarhizma, nikakor pa marksizma: v poglavju »Namesto prevzema oblasti – transformacija vsakdanjika« namreč navaja Rauniga, za katerega pravi, da (*ibid.*: 49)

je v razmisleku o revoluciji kritičen do osredotočenosti levice na prevzem oblasti. Problematizira »hotenje, da bi državni aparat izboljšali preprosto z novimi osebami in vsebinami, brez temeljne spremembe, brez prenove same *forme* tega aparata, ne da bi v temelju podvomili o formi države ...«

Ena od alternativ formi države bi lahko bila – če parafraziramo zapatistično geslo – »svet mnogoterih svetov« (*ibid.*: 54, 131) oziroma svet mnogoterih avtonomnih svetov.

Avtorica omenja eno od osnovnih zagat družbenih gibanj in tudi socialnega dela: razmerja med osebnim, tudi zasebnim po eni strani, in javnim, tudi političnim, po drugi. Sama sicer že na ovitku knjige zapiše eno od gesel nekaterih družbenih gibanj: »Osebnost je politična!«, povzeto po Carol Hanish (*ibid.*: 8), ki ga nato v knjigi temeljiteje opredeli in opiše. Kontramoc opredeli kot nekaj, kar se »gradi na politizaciji osebnega, graditvi drugačnih (političnih) medsebojnih odnosov in na političnem delovanju« (*ibid.*: 130). Na tej podlagi potem piše o ustvarjanju »novih oblik sobivanja« (*ibid.*: 87). Trdi: »V bistvu z avtonomnim centrom ustvarjaš še en svet in s tem postajaš še bolj pluralen« (*ibid.*: 101). Dva temeljna vira kontramoci sta »samoorganizacija in srečevanje različnih življenjskih svetov« (*ibid.*: 132). Avtonomni prostori »so prostori, v katerih se gradijo drugačni, politični medosebni odnosi ...« (*ibid.*: 156). Samoorganizirano socialno delo v avtonomnih prostorih pa je, meni: »neodtujljiv, neločljiv del samih prostorov«, ki so »zavetje za ljudi, ki nimajo kam drugam [...]. So prostori, v katerih se gradijo drugačni, politični medosebni odnosi.« (*ibid.*: 156.) Ob tem poudarja, da je ena izmed ključnih vlog radikalnega intelektualca, »da si ogleda tiste, ki ustvarjajo alternative, zmožne preživetja« (*ibid.*: 150), »da sta graditev medosebnih odnosov in ljubezen pogoja za vzdrževanje avtonomnega prostora in skupnosti, ki v njem nastaja«, da pa »imajo pri graditvi drugačnih osebnih odnosov težave, saj so, osebni odnosi v resnici nekaj najtežjega, ko iščeš alternative« (*ibid.*: 130).

Tu se postavlja vprašanje, koliko naj se socialne delavke vtikajo, posegajo v osebno življenje uporabnikov oziroma ali naj se sploh. S tem vprašanjem so se ukvarjali številni avtorji, med njimi omenimo vsaj Veljka Rusa, ki predstavlja koncepte *socialne države* po eni strani in *družbe blaginje* po drugi, poudarja, zakaj jih moramo razlikovati, in opozarja na nevarnost zlivanja obeh sfer (Rus 1990).

Avtorica ima izrazito odklonilen odnos do državnega aparata, natančneje, do katerekoli, čeprav še tako blagohotne oblasti (prim. Hrvatinić 2016: 131, 144), in kot pomembno točko razlikovanja med formalnim in samoorganiziranim socialnim delom navaja odnos do oblasti

Formalno socialno delo je oblasti podrejeno in je vzvod, prek katerega oblast utrjuje moč nad ljudmi in vzdržuje obstoječe stanje. V času krize in politik varčevalnih ukrepov je še toliko jasnejše, da je formalno socialno delo kanal izčrpanja, dodatnega razlaščenja ljudi (s spremembami socialne zakonodaje, ki socialno podporo spreminja v kredit) ter da se vedno bolj oddaljuje od deklariranih načel in etike. (*ibid.*: 22.)

Za to lahko poiščemo sistemske razloge (hierarhičnost samega sistema sociale, depolitiziranost izobraževalnega sistema, pomanjkanje platforme in priložnosti za kritično organiziranje), ki se spreminjajo tudi v ovire za angažiranje na osebni ravni posameznih socialnih delavk (strah pred izgubo zaposlitve, preobremenjenost, pomanjkanje avtonomije formalnega socialnega dela). (*ibid.*: 157.)

Kot rešitev ponuja *samoorganizirano socialno delo* in ugotavlja (*ibid.*),

da je samoorganizacija na področju sociale nujna, če želimo ljudem zagotoviti pravice, ki jim pripadajo, še bolj pa, če želimo te pravice širiti in jih kritično ovrednotiti. [Samoorganizirano socialno delo] temelji na tovarištvu in socialni mreži, združevanju (idej, znanj, virov) in izmenjavi osebnih izkušenj. Pojavne oblike

samoorganiziranega socialnega dela lahko združim v tri kategorije: omogočanje dostopa do storitev in sredstev iz obstoječega sistema; samoorganizirani odzivi na potrebe; politizacija stisk.

Razpravljanje o upravičenosti navedenih očitkov presega omejeni okvir mojega prispevka, ki predstavlja predvsem refleksije ob branju knjige. Zato zgolj opazka, da avtorica ne pojasni, kako bo samoorganizirano socialno delo ljudem »zagotovilo pravice, ki jim pripadajo, ali jih celo razširilo«. Tudi ne pove, kako bo samoorganizirano socialno delo omogočalo dostop do storitev in sredstev iz obstoječega sistema. Kljub temu vidi (*ibid.*: 22)

podobnosti med formalnim socialnim delom (vsaj na deklarativni ravni, saj se v praksi pogosto izneveri lastnim načelom) in samoorganiziranim socialnim delom, ki ga izvajamo v avtonomnih prostorih ... [čeprav takoj doda, da] lahko med obema že na prvi pogled izluščim nekaj temeljnih razlik. Formalno socialno delo je depolitizirano, hierarhično, institucionalizirano in odvisno od oblasti oz. države (zavezanost k izvajanju zakonodaje, prilagajanje nabora storitev zahtevam financiranja), samoorganizirano socialno delo pa skuša ustvarjati politično, nehierarhično, razpršeno avtonomno prakso.

Nekaj predlogov v sklepnem delu knjige razdeli na: raven avtonomnih prostorov in samoorganiziranega socialnega dela (skozi prizmo graditve kontramoči), kjer je pomembno urejanje infrastrukture; raven stroke formalnega socialnega dela (spet skozi prizmo graditve kontramoči), kjer trdi, da »bi bilo najbolj smiselno in celo nujno, da uporabi svojo družbeno moč za podporo samoorganiziranim socialnodelavskim praksam in političnim kampanjam« (*ibid.*: 151); in raven nadaljnjega raziskovanja. Nam pa ponudi več pomembnih in pomenljivih izhodišč za nadaljnje razmisleke in razprave o socialnem delu.

Milko Poštrak

Vira

Flaker, V. @boj za (2012), *Direktno socialno delo*. Ljubljana: Založba/*cf.

Rus, V. (1990), *Socialna država in družba blaginje*. Ljubljana: Domus.